

Sygn. akt I CSK 3521/22

POSTANOWIENIE

Dnia 14 lipca 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Kamil Zaradkiewicz

w sprawie z powództwa A. S. i M. F.
przeciwko E. M.
o stwierdzenie nieważności umowy,
na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 14 lipca 2022 r.,
na skutek skargi kasacyjnej pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie
z dnia 14 października 2021 r., sygn. akt I ACa 235/20,

odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 14 października 2021 r. Sąd Apelacyjny w Rzeszowie w sprawie z powództwa A. D. i M. F. przeciwko E. M. o stwierdzenie nieważności umowy, na skutek apelacji pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego w Tarnobrzegu z 31 stycznia 2021 r. zmienił częściowo zaskarżony wyrok i oddalił apelację w pozostałej części.

Pozwana wniosła o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania, wskazując na oczywistą jej zasadność.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących

rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona (art. 398⁹ § 1 k.p.c.).

2. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że nie w każdej sprawie skarga kasacyjna może być przyjęta do rozpoznania. Rozpoznanie skargi ustrojowo i procesowo jest uzasadnione w tych sprawach, w których mogą być zrealizowane jej funkcje publicznoprawne. Podstawowym celem postępowania kasacyjnego jest ochrona interesu publicznego przez zapewnienie jednolitości wykładni oraz wkład Sądu Najwyższego w rozwój prawa i jurysprudencji (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 4 lutego 2000 r., II CZ 178/99, OSNC 2000, z. 7-8, poz. 147).

3. Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania strona skarżąca oparła na przesłankach z art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c.

4. Wniosek wraz z uzasadnieniem stanowi odrębną część skargi (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 19 czerwca 2020 r., II CSK 72/20) i podlega ocenie co do zasady samodzielnie, tj. bez oceny trafności podnoszonych zarzutów, a zatem odnoszenia się na etapie jego rozpoznania (tzw. przedsądu) do argumentacji, która dotyczy rozpoznania skargi po jej przyjęciu przez Sąd Najwyższy (zob. np. postanowienia Sądu Najwyższego: z 24 czerwca 2022 r., I CSK 2822/22, z 6 lipca 2022 r., I CSK 3251/22, niepublikowane).

5. Powyższe oznacza, że na stronie skarżącej spoczywa ciężar wykazania, iż wskazana przez nią przesłanka przyjęcia skargi do rozpoznania na podstawie art. 398⁹ § 1 k.p.c. ma znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Przytoczone w uzasadnieniu wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania okoliczności powinny jednoznacznie wskazywać na to, że w zasadniczym postępowaniu skarga kasacyjna zostanie rozstrzygnięta na korzyść strony, która ją wniosła (zob. np. postanowienia Sądu Najwyższego: z 20 października 2005 r., II CZ 89/2005, z 14 kwietnia 2011 r., II PK 41/11, z 24 lutego 2006 r., IV CSK 8/06, z 6 lipca 2022 r., I CSK 3251/22, niepublikowane).

6. Oczywiście zasadność skargi kasacyjnej zachodzi wówczas, gdy z jej treści, bez potrzeby głębszej analizy oraz szczegółowych rozważań wynika, że przytoczone podstawy kasacyjne uzasadniają uwzględnienie skargi (zob. zamiast

wielu postanowienie Sądu Najwyższego z 5 października 2007 r., III CSK 216/07, niepublikowane).

7. W wypadku, gdy strona skarżąca twierdzi, że jej skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona, powinna przedstawić argumentację prawną, wyjaśniającą, w czym ta oczywistość się wyraża, a także uzasadnić to twierdzenie (zob. np. postanowienia Sądu Najwyższego: z 14 lipca 2005 r., III CZ 61/05, OSNC 2006, z. 4, poz. 75, z 20 czerwca 2022 r., I CSK 2297/22, niepublikowane). Powinna w związku z tym wykazać kwalifikowaną postać naruszenia prawa materialnego i procesowego, polegającą na jego oczywistości *prima facie*, przy wykorzystaniu podstawowej wiedzy prawniczej (zob. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego: z 10 stycznia 2003 r., V CZ 187/02, OSNC 2004, z. 3, poz. 49; z 14 lipca 2005 r., III CZ 61/05, OSNC 2006, z. 4, poz. 75; z 26 kwietnia 2006 r., II CZ 28/06; z 29 kwietnia 2015 r., II CSK 589/14, niepublikowane). Naruszenie powinno być zatem rażące (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 13 lipca 2007 r., III CSK 161/07, niepublikowane).

8. Przesłanką przyjęcia skargi kasacyjnej nie jest oczywiste naruszenie konkretnego przepisu prawa materialnego lub procesowego, lecz sytuacja, w której naruszenie to spowodowało wydanie oczywiście nieprawidłowego orzeczenia (zob. postanowienia Sądu Najwyższego: z 8 października 2015 r., IV CSK 189/15, z 29 marca 2018 r., II CSK 654/17, niepublikowane i przywołane tam orzecznictwo).

9. Podniesione przez stronę skarżącą motywy służące wykazaniu, iż doszło do naruszenia prawa przez sąd II instancji, nie pozwalają na przyjęcie, iż zostało spełnione wymaganie należytego wykazania oczywistej zasadności skargi. Konieczne jest bowiem w przypadku przesłanki oczywistej zasadności skargi kasacyjnej uprawdopodobnienie, iż mamy do czynienia z orzeczeniem, które jest oczywiście nieprawidłowe, bowiem doszło do oczywistego naruszenia (kwalifikowanej jego postaci) prawa materialnego i procesowego. Wymagania te wynikają z funkcji instytucji skargi kasacyjnej jako nadzwyczajnego, nie zaś instancyjnego środka zaskarżenia.

10. W niniejszej sprawie powyższe nie zostały wykazane. W zawartej między stronami w niniejszej sprawie umowie przewłaszczenia na zabezpieczenie

przewidziano procedurę sprzedaży nieruchomości i rozliczenia ewentualnej nadwyżki. Wskazano w szczególności, iż celem zabezpieczenia interesów dłużniczek ma zostać dokonana wyceny nieruchomości przez rzeczoznawcę majątkowego, opublikowane ogłoszenia sprzedaży w prasie i znanych agencjach sprzedaży nieruchomości. W umowie zawarto postanowienie o znacznym obniżeniu ceny sprzedaży, tj. do 45% jej ustalonej wartości. Mechanizm rozliczenia nadwyżki w przypadku sprzedaży nieruchomości przez wierzyciela ustalono w ocenie Sądu *ad quem* w sposób odpowiednio zabezpieczający interesy dłużniczek.

11. Konstrukcja oraz dopuszczalność umów powierniczych, w tym przewłaszczenia na zabezpieczenie, od dawna na gruncie prawa polskiego budzą liczne kontrowersje. Wynika to przede wszystkim z braku szczegółowej, normatywnej regulacji tych umów, zaś zastrzeżenia dotyczą dopuszczalnych sposobów zaspokojenia wierzyciela (nabywcy powierniczego własności) w razie niewykonania podlegającego zabezpieczeniu zobowiązania przez dłużnika. Podnoszone są w szczególności wątpliwości co do tego, czy możliwość zawierania umów powierniczych służących zabezpieczeniu nie prowadzi do obejścia instrumentów prawnych służących ochronie dłużnika (właściciela dającego rzecz celem zabezpieczenia) przewidzianych w przepisach regulujących sposób zaspokojenia z przedmiotu prawa zastawniczego (co do zastawu w art. 312-313 k.c., co do zastawu rejestrowego w art. 20-27 ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (tekst jednolity: Dz. U. z 2018 r., poz. 217 ze zm.), co do hipoteki w art. 75 u.k.w.h.). Co do zasady umowa przewłaszczenia na zabezpieczenie stanowi umowę nienazwaną, podlegającą tym samym ocenie na gruncie art. 353¹ k.c. W przypadku takich umów nie wyróżnia się ich elementów przedmiotowo istotnych, skoro nie mogą być one ustalone z uwagi na brak ich stypizowania w obowiązującym prawie. Tym niemniej można uznać, iż ukształtowanie ich w praktyce, powszechność i w konsekwencji możliwość identyfikacji ich istoty doprowadziły do ukształtowania ich w ramach specyficznej kategorii „empirycznych typów umów” (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 29 października 2014 r., III CSK 237/14, niepublikowanie).

12. W orzecznictwie przyjmuje się, że co do zasady nie ma podstaw do zakazu zawierania umów przewłaszczenia na zabezpieczenie, a w konsekwencji uznania, iż umowa taka stanowi zawsze czynność nieważną (art. 58 k.c.). W umowie takiej dochodzi do bezwarunkowego przeniesienia na wierzyciela własności nieruchomości w celu zabezpieczenia określonej wierzytelności z jednoczesnym zobowiązaniem wierzyciela do powrotnego przeniesienia na przewłaszczającego własności nieruchomości po spełnieniu świadczenia z zabezpieczonej wierzytelności (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 29 maja 2000 r., III CKN 246/00, OSNC 2000, z. 11, poz. 213; z 8 marca 2002 r., III CKN 748/00, OSNC 2003, z. 3, poz. 33; z 17 stycznia 2020 r., IV CSK 513/18, OSNC 2020, z. 10, poz. 88). Akceptacja ta nie jest jednak bezwarunkowa, bowiem nakazane jest zachowanie ostrożności i poddanie tego rodzaju umów wzmożonej kontroli pod kątem zgodności z prawem, w tym zwłaszcza z granicami swobody umów wytyczonymi w art. 353¹ k.c. Wszelkie wątpliwości interpretacyjne powinny być w granicach, które dopuszcza art. 56 i art. 65 k.c., rozstrzygane na rzecz rozwiązań stwarzających gwarancje zbliżone do tych, które przewidziano w odniesieniu do hipoteki (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 13 maja 2011 r., V CSK 360/10, niepublikowany, z 17 stycznia 2020 r., IV CSK 513/18).

13. Sądowa kontrola umów przewłaszczenia nieruchomości na zabezpieczenie jest szczególnie potrzebna w dwóch aspektach: proporcjonalności między wysokością długu a wartością przewłaszczanej nieruchomości, której rażące zachwianie może skutkować nieważnością umowy przewłaszczenia (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 28 października 2010 r., II CSK 218/10, OSNC 2011, z. 6, poz. 72; z 12 lutego 2016 r., II CSK 815/14, niepublikowany; z 31 marca 2016 r., IV CSK 372/15, niepublikowany; z 17 stycznia 2020 r., IV CSK 513/18), oraz określenia mechanizmu zaspokojenia wierzyciela (w tym zwrotu nadwyżki), który również musi być zgodny z zasadami współżycia społecznego (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 27 czerwca 1995 r., I CR 7/95, OSNC 1995, z. 12, poz. 183; z 28 października 2010 r., II CSK 218/10, OSNC 2011, z. 6, poz. 72; z 13 maja 2011 r., V CSK 360/10, niepublikowany; z 22 października 2014 r., II CSK 784/13, niepublikowany; z 20 listopada 2015 r., III CSK 462/14, niepublikowany;

z 17 stycznia 2020 r., IV CSK 513/18). Istotne znaczenie, zwłaszcza w stosunkach konsumenckich, mogą mieć informacje udzielone dłużnikowi przed zawarciem umowy (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 20 grudnia 2016 r., V KK 316/16, OSNKW 2017, z. 4, poz. 23).

14. Zaspokojenie wierzyciela z przewłaszczonej rzeczy następuje nie z chwilą nabycia przez wierzyciela własności rzeczy, lecz dokonania czynności powodującej zaspokojenie wierzyciela z tej rzeczy i prowadzącej do umorzenia w całości lub w części zabezpieczonej wierzytelności (zob. uchwałę Sądu Najwyższego z 5 maja 1993 r., III CZP 54/93, OSNC 1993, z. 12, poz. 219 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z 13 maja 2011 r., V CSK 360/10, , z 22 października 2014 r., II CSK 784/13; z 12 lutego 2016 r., II CSK 815/14; z 17 stycznia 2020 r., IV CSK 513/18, niepublikowane);

15. Sądy *meriti* dokonując oceny umowy w niniejszej sprawie i jej ważności miały na uwadze, co pomija w uzasadnieniu wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania strona skarżąca, iż umowa przewidywała także, że zobowiązanie pożyczkodawcy do powrotnego przeniesienia własności wygasa, gdy 1) opóźnienie w spłacie przekroczy 30 dni licząc od końcowej daty, 2) w przypadku rozwiązania umowy lub wymuszonej sprzedaży, 3) pożyczka nie zostanie spłacona w terminie 14 dni od rozwiązania umowy, a pozwana złoży powódkom oświadczenie o przejęciu własności nieruchomości i zwolnieniu z długu. Ostatnie ze wskazanych uprawnień (do złożenia w terminie 14 dni od rozwiązania umowy oświadczenia o przejęciu nieruchomości i zwolnieniu z długu), nie przewiduje mechanizmu rozliczenia wówczas, gdy wartość nieruchomości znacznie przekracza wysokość zobowiązania. Zatem, wbrew stanowisku strony skarżącej, rozstrzygnięcie Sądów I i II instancji w niniejszej sprawie nie zmierzało do podważenia stanowiska co do dopuszczalności zawierania umów powierniczych (przewłaszczenia na zabezpieczenie).

16. Zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego, czynność prawna kreująca nadzabezpieczenie skonstruowana w sposób przynoszący wierzycielowi w wyniku realizacji zabezpieczenia rażąco nadmierne i nieusprawiedliwione zyski, może być uznana za nieważną w świetle art. 58 § 2 k.c. (wyrok Sądu Najwyższego z 31

marca 2016 r., IV CSK 372/15, niepublikowany). Umową nieważną z uwagi na naruszenie zasad współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.) może być umowa, w której na rzecz wierzyciela ustanowiono nadmierne zabezpieczenie wierzytelności. Sytuacja taka będzie miała miejsce zwłaszcza, w przypadku, gdy dłużnik nie jest w stanie zapobiec efektowi nadmiernego zaspokojenia wierzyciela, a wierzyciel nie ma prawnego obowiązku zwrotu nadpłaty (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 16 lipca 2004 r., I CK 114/04, niepublikowany; z 28 października 2010 r., II CSK 218/2010, OSNC 2011, z. 6, poz. 72; z 12 października 2011 r., II CSK 690/2010, OSNC-ZD 2012, z. D, poz. 83; z 16 lipca 2004 r., I CK 114/04, niepublikowany; z 9 lutego 2012 r., II CSK 181/11, OSNC 2012, z. 7-8, poz. 101; z 31 marca 2016 r., IV CSK 372/15).

17. Wobec powyższego przedstawiona przez stronę skarżącą podstawa przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania nie zachodzi, gdyż skarga kasacyjna nie jest uzasadniona w sposób oczywisty. Okoliczności sprawy nie wskazują też, aby zachodziły inne przesłanki przewidziane w art. 398⁹ § 1 k.p.c.

18. Mając na uwadze, że w postępowaniu kasacyjnym na każdym etapie Sąd Najwyższy bierze pod uwagę z urzędu nieważność postępowania przed sądem *ad quem* (art. 398¹³ § 1 *in fine* k.p.c.), należy wskazać, iż z uwagi na treść art. 29 § 2 i 3 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. z 2021 r., poz. 1904) Sąd Najwyższy, nie mając kompetencji do pominięcia stosowania przepisów ustawy, co wprost wynika z art. 179 ust. 1 Konstytucji RP, a także mając na względzie niepodważalność powołania sędziego na podstawie art. 179 Konstytucji RP, odstąpił w niniejszej sprawie od oceny prawidłowości powołania sędziego w składzie Sądu *ad quem*, a w konsekwencji odstąpił od oceny ważności postępowania czy skuteczności orzeczenia z powyższych względów z uwagi na ich niedopuszczalność, co wynika z wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 7 października 2021 r., K 3/21, zaś w zakresie skuteczności wstrzymania („zawieszenia stosowania”) przepisów ustawy o Sądzie Najwyższym z wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 14 lipca 2021 r., P 7/20 (OTK ZU nr A/2021, poz. 49). Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego mają moc powszechnie obowiązującą (art. 190 ust. 1 Konstytucji RP), co skutkuje niedopuszczalnością następczego stosowania przez Sąd unormowania uznanego przez Trybunał za niezgodny

z Konstytucją RP, zaś ewentualne rozstrzygnięcie pozostające w sprzeczności z orzeczeniem TK w powyższym zakresie nie korzystałoby z przymiotu prawomocności materialnej w rozumieniu art. 365 k.p.c.

19. Obowiązujące przepisy nie stwarzają podstaw do podważenia bądź weryfikacji orzeczeń z uwagi na okoliczności wyboru i powołania sędziego nawet wówczas, gdy wyboru kandydata na stanowisko sędziego dokonano w oczywiście niekonstytucyjnym postępowaniu przed Krajową Radą Sądownictwa ukonstytuowanej w składzie niespełniającej wymagań wynikających z art. 187 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 20 czerwca 2017 r., K 5/17, OTK ZU nr 48/A/2017). To samo dotyczy oczywiście niekonstytucyjnych postępowań przed KRS przed 2009 r. (co potwierdzają negatywne wyroki Trybunału Konstytucyjnego z 29 listopada 2007 r., SK 43/06, Dz. U. Nr 227, poz. 1680 oraz z 27 maja 2008 r., SK 57/06, Dz. U. Nr 96, poz. 621).

20. Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy nie znajduje podstaw do niestosowania w niniejszej sprawie zasady niedopuszczalności kwestionowania statusu sędziego (deklarowanej w art. 29 § 2 i 3 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym), co mogłoby sugerować wskazanie w pkt 1 lit. d postanowienia Wiceprezes Trybunału Sprawiedliwości w sprawie C-204/21 R Komisja Europejska przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej (ECLI:EU:C:2021:593). Powyższe rozstrzygnięcia, a przede wszystkim treść art. 179 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, nie pozwalają bowiem na ocenę kryteriów odnoszących się do okoliczności wyboru kandydatów na stanowisko sędziowskie przez Krajową Radę Sądownictwa, a w konsekwencji kwestionowanie skuteczności powołania do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego przez Prezydenta RP, a tym samym ubezskutecznienie inwestytury, czego nie mogą w szczególności uzasadniać kryteria wskazane w wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 19 listopada 2019 r. w sprawach połączonych C-585/18, C-624/18 i C-625/18, A.K. przeciwko Krajowej Radzie Sądownictwa oraz C.P., D.O. przeciwko Sądowi Najwyższemu, ECLI:EU:C:2019:982.

21. Niezależnie od powyższego jednak, również w świetle wyroków Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej ewentualne wady procedury wyboru

kandydata na urząd sędziego przed Krajową Radą Sądownictwa, nawet w razie uznania naruszenia Konstytucji RP w tym zakresie (poprzez stwierdzenie niezgodności z Konstytucją przepisów stanowiących podstawę procedury zakończonej powołaniem do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego), samodzielnie nie pozwalają na podważenie niezależności sądu rozpoznającego sprawę (wyrok TSUE z 29 marca 2022 r., C-132/20, w sprawie Getin, ECLI:EU:C:2022:235). Również niepodważalne jest samo powołanie przez Prezydenta RP na urząd sędziego (wyrok TSUE z 22 marca 2022 r., C-508/19, M.F. przeciwko J.M., ECLI:EU:C:2022:201). Sędzia uzyskuje inwestyturę właśnie na mocy aktu powołania na urząd sędziego wprost na podstawie art. 179 Konstytucji RP. Tym bardziej niedopuszczalne jest – zarówno w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, jak i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej – podważanie skuteczności powołania stanowiącego prerogatywę Prezydenta RP, która zamyka proces nominacyjny wykluczając możliwość jego „weryfikacji”.

22. Dodać należy, że respektowanie zasady stabilności sprawowania urzędu sędziego powołanego na ten urząd przez Prezydenta RP na podstawie art. 179 Konstytucji RP stanowi jeden z elementów gwarancji prawa do sądu w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. W niniejszej sprawie nie wskazano natomiast jakichkolwiek okoliczności, które wymagałyby weryfikacji niezależności Sądu *ad quem*.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c. odmówił przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, nie znajdując też okoliczności, które w ramach przesądu jest obowiązany brać pod uwagę z urzędu.

[as]